

- Makarov, 2001* – Makarov A. V. Uchebno-metody`chesky`j kompleks: modul`naya texnologiy`ya razrabotky` : ucheb.-metod. posob./ A.V. Makarov, Z. P. Trofy`mova, V. S. Vyazovky`n, Yu. Yu. Gafarova.– My`nsk : RY`VSh BGU, 2001. – 118 s.
- Metody`chesky`e rekomendacy`y`, 2012* – Metody`chesky`e rekomendacy`y` razrabotchy`kam elektronnyx uchebno-metody`chesky`x kompleksov po dy`scy`ply`nam dlya vysshyx` uchebnyx` zavedeny`j Respubly`ky` Belarus` [Электрон. resurs]. – Rezhym` dostupa: http://edubelarus.info/uploads/base/Metod_rek_EUMK.pdf. – Data dostupa: 15.11.2012.
- Polozheny`e, 2012* – Polozheny`e ob elektronnom uchebno-metody`cheskom komplekse po dy`scy`ply`ne dlya vysshyx` uchebnyx` zavedeny`j Respubly`ky` Belarus` [Электрон. resurs]. – Rezhym` dostupa: http://edubelarus.info/uploads/base/Pologenie_EUMK.pdf. - Data dostupa: 15.11.2012.
- Robert, 2008* – Y`nformacy`onny`e y` kommunykacy`onny`e texnologiy`y` v obrazovany`y` : ucheb.-metod. posob. / Y`.V. Robert [y` dr.] ; pod red. Y`.V. Robert. – M. : Drofa, 2008. – 312 s.
- Fel`dshtejn, 2013* – Fel`dshtejn D. Y`. Problemy` psy`xologo-pedagogy`chesky`x nauk v prostranstvenno-vremennoj sy`tuacy`y` XXI v.: vyzovy` y`nformacy`onnoj epoxy` / D.Y`. Fel`dshtejn // Voprosy` psy`xology`y`. – 2013. – № 1. – S. 46-65.
- Cherny`levsky`j, 2002* – Cherny`levsky`j D. V. Y`nnovacy`onny`e texnologiy`y` y` dy`dakty`chesky`e sredstva professy`onal`nogo obrazovany`ya / D. V. Cherny`levsky`j, V.B. Moy`seev. – M., 2002. – 215 c.

Надійшла до друку 21.08.2014.

УДК 78:37-053.4

Ірина Малашевська

СУЧАСНА СИСТЕМА МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ДОШКІЛЬНИКІВ: АНАЛІЗ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

У статті акумулюється проблема оптимізації музичної освіти дошкільників, висвітлюються результати наукових досліджень з проблеми музичного навчання дітей дошкільного віку (С. Нечай, О. Іваненко, Сініті Судзукі), здійснюється аналіз нормативних документів дошкільної освіти (Базового компоненту і навчальних програм) та стану практичної дійсності. У процесі наукового дослідження з'ясовано, що зміст музичної лінії Базового компоненту і навчальних програм дошкільної освіти спрямований на всебічний й гармонійний музично-естетичний розвиток дитячої особистості. Однак неупереджене спілкування з практиками (музичними керівниками, вихователями та батьками) виявило ряд

суперечностей дотримання вимог нормативних документів дошкільної освіти, певної невідповідності теорії та практики.

Стаття містить наступні висновки: в умовах новітніх перетворень у сфері освіти особливої актуальності набуває розробка ефективних методик навчання музики дітей дошкільного віку; оптимізація музичної освіти дошкільників потребує належного виконання вимог нормативних документів, узгодженості теорії та практики. Також слід обмежити кількість проведення свят і розваг, а натомість збільшити час для проведення музичних занять і спрямувати їх в особистісно-розвивальне русло.

Ключові слова: дошкільний період, Базовий компонент дошкільної освіти, навчальні програми, музичне навчання.

В статтє аккумулярується проблема оптимізації музикального образования дошкільників, освещаются результаты научных исследований по проблеме музыкального обучения детей дошкольного возраста (С. Нечай, О. Иваненко, Синити Судзуки), осуществляется анализ нормативных документов дошкольного образования (базового компонента и учебных программ) и состояния практической действительности. В процессе научного исследования установлено, что содержание музыкальной линии базового компонента и учебных программ дошкольного образования направлено на всестороннее и гармоничное музыкально-эстетическое развитие детской личности. Однако беспристрастное общения с практиками (музыкальными руководителями, воспитателями и родителями) выявило ряд противоречий соблюдения требований нормативных документов дошкольного образования, определенной несоответствия теории и практики.

Стаття содержит следующие выводы: в условиях новейших преобразований в сфере образования особую актуальность приобретает разработка эффективных методик обучения музыке детей дошкольного возраста; оптимізація музикального образования дошкільників требует надлежащего выполнения требований нормативных документов, согласованности теории и практики. Также следует ограничить количество проведения праздников и развлечений, а взамен увеличить время для проведения музыкальных занятий и направить их в личностно-развивающее русло.

Ключевые слова: дети дошкольного возраста, Базовый компонент дошкольного образования, учебные планы и программы, система музыкального обучения.

The problem of improving of modern music education in children under the school age, the necessity to turn the strategy of music educational policy to all-round and harmonic development of childish personality are accumulated in this article.

The article includes S. Nechay's analysis of investigations (matter of music influence on intellectual development in preschoolers); O. Ivanenko (methods of forming the capability to creative and artistic self-realization of children aged from 4 to 5 during musical lessons at art schools); Siniti Sudzuki (method of teaching music for children under the school age).

The target of the article is to analyze the last scientific researches in the field of musical education for preschoolers, content of Basic component of preschool education, present curriculums, covering the inconsistency of theory and practice, problematic aspects.

Competent approach and clear definition in educational lines' content of preschool education's Basic component direct the educational process toward the process of forming the basis of personal child's culture by means of opening the horizons to him/her in integrity and variety. These demands are realized with programs, educationally-methodical supplies which are approved by the Ministry of Education and Science of Ukraine in established order.

The analysis of musically esthetic informative line of Basic component and preschool curriculums they are truly oriented toward all-round and harmonic musically-esthetic development of child's personality. Though objective communication with practitioners (music teachers and parents) showed inconsistency between theory and practice, controversy in keeping demands of Basic component in preschool education, curriculums. Specifically, in real life of musical and pedagogical work with preschoolers is thus: approximately 80-90 percent of musically educational work with children is taken with the process of preparing for the numerous and thematically various musically theatrical activities, shows, fests and entertainments. This situation is a direct evidence of meeting all the demands in a wrong way.

*Based on the research next **conclusions** are driven: under conditions of the newest changes in educational sphere working up on effective methods of teaching music in children under the school age is gaining special actuality; the effectiveness of musical education in preschoolers needs right fulfilling of Basic component in preschool education, consistency between theory and practice; in order to optimize the system of music education in children under the school age the number of fests and entertainments with children involved should be reduced and the time for music lessons should be increased instead and be oriented to personally developmental process.*

***Key words:** children under the school age, Basic component of preschool education, academic plans and programs, system of musical education*

Постановка проблеми. Сучасний стан соціально-економічного розвитку України потребує новітніх перетворень у сфері національної освіти. Стратегія освітньої політики повинна спрямовуватися на формування розвиненої та самодостатньої особистості.

Особливо важливим і визначальним у процесі особистісного зростання є дошкільний період, який створює підґрунтя для динамічних змін у подальшому онтогенезі людини. Саме цей період науковці порівнюють із закладенням фундаменту у побудові будівлі, від якості і надійності якого залежатиме вся краса і велич майбутньої споруди.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Усвідомлення пріоритетності дошкільного віку у плані пробудження творчих здібностей та реалізації творчого потенціалу особистості підштовхнуло **О. Іваненко** до розробки методики формування здатності до художньо-творчої самореалізації дітей 4-5 років у процесі музичних занять у школах мистецтв. Авторка доводить, що

застосування художньої інтеграції на рівні комплексу мистецтв, при наданню музичному мистецтву значення емоційно-ціннісного стрижня, сприяє розвитку уяви та образного мислення у дітей окресленого віку [Іваненко, 2014: с. 15]. Проблеми як навчати музики найменших присвячені дослідження і методика **Сініті Судзукі**. Головним у процесі розвитку здібностей для автора методики було виховання людини з добрим і чистим серцем. Його кредо: «Спочатку – характер, а потім – здібність» він проніс крізь всю свою педагогічну діяльність. Заняття музикою він використовував задля розвитку чуттєвості, сприйнятливості, дисципліни і витривалості, формування доброго серця. Варто згадати один з його висловів: «Музика – це мова, яка виходить за рамки мови та письма – це живе мистецтво, яке майже містичне. Бах, Моцарт, Бетховен – вони повністю, без залишку, живуть відчутно і глибоко в своїй музиці, і рішуче вриваються в наші душі з метою очищення і пробудження в нас вищої радості і емоцій» [Трофімченко, 2010: с. 32].

Досліджуючи питання впливу музики на розвиток інтелекту, **С. Нечай** доводить, що музика як феноменальне явище надає великі можливості навчати дітей основам наук [Нечай, 2010: с. 4].

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є аналіз змісту Базового компоненту дошкільної освіти, діючих навчальних програм, виявлення пріоритетних моментів та проблемних аспектів, відповідності теорії практиці.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до «Закону про дошкільну освіту» України вимоги до рівня розвиненості, вихованості та навченості дітей дошкільного віку визначаються **Базовим компонентом дошкільної освіти**. Компетентнісний підхід та чітке визначення змісту освітніх ліній спрямовують дошкільну освіту на формування базису особистісної культури дошкільнят через відкриття їм світу в цілісності та різноманітності. Дані вимоги реалізуються програмами та навчально-методичним забезпеченням, які затвердженні Міністерством освіти і науки України в установленому порядку.

Аналізуючи сутність музичної змістової лінії Базового компоненту дошкільної освіти, було з'ясовано, що в результаті музичного навчання, виховання та розвитку дошкільники повинні: мати уявлення про вокальну й інструментальну музику, основні музичні жанри (пісня, марш, танець); охоче слухати та оцінювати музичні твори, перейматися емоціями та почуттями; виразно співати дитячі пісні; володіти елементарною технікою виконання хороводів, танців, музичних ігор, рухів; відтворювати на дитячих музичних

інструментах прості ритмічні мелодії, мати досвід індивідуального та колективного виконання твору; виявляти музикальність, уміння передавати настрій, емоції, почуття через музикування, музично-рухову і пісенну творчість; виявляти елементарні уміння музичної інтерпретації, варіювання, імпровізації; повинні творчо співпрацювати з дітьми і дорослими заради спільного успіху в музично-театралізованих розвагах і святах [БКДО, 2012: с. 17].

Організуюючи навчально-виховну діяльність з дошкільниками музичні керівники та вихователі спираються на навчальні програми та методичні рекомендації, затверджені Міністерством освіти та науки України. Серед чинних програм на 2013-2014 рр. є: **«Впевнений старт. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку»** (авт. О. Андриєтті, О. Голубович, Т. Дяченко, Т. Ільченко та ін.); **«Соняшник. Комплексна програма розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку»** (авт. Л. Калуська); **«Українське дошкілля. Програма розвитку дитини дошкільного віку»** (авт. О. Білан Л. Возна, О. Максименко, та ін.); **«Дитина. Програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років»** (наук. кер. О. Проскура, Л. Кочина, В. Кузьменко В, Н. Кудикіна); **«Дитина в дошкільні роки. Комплексна додаткова освітня програма»** (наук. кер. Л. Крутій).

Вивчення змісту програми **«Впевнений старт»** з'ясувало, що дана програма ґрунтується на засадах особистісно-орієнтованого, інтегрованого, компетентнісного та діяльнісного підходів до розвитку, навчання та виховання дошкільників. У формуванні основ життєвої компетентності дошкільників простежується орієнтація на взаємодію навчального закладу та родини. Дана програма зорієнтована на дітей старшого дошкільного віку у зв'язку з вирішенням проблеми надання обов'язкової дошкільної освіти всім дітям, які досягли 5-річного віку. У розділі **«Художньо-естетичний розвиток»** даної навчальної програми музична діяльність вміщує такі освітні завдання: слухання музики, співи, музично-ритмічні рухи, танці, хороводи, ігри, гра на дитячих музичних інструментах, розваги, свята. Також у програмі розкрито основні напрямки розвивального впливу дорослих у напрямку розвитку музичних здібностей та задатків, запропоновано перелік мистецьких творів, репертуару. Згідно цієї програми показниками прояву музичних здібностей і нахилів у старших дошкільників є: впізнання знайомої мелодії, миттєве реагування із задоволенням на музику підспівування або танцювання під неї; вкладання емоції та почуттів при співі або грі на музичних інструментах; розуміння та вміння

описати настрій та характер музики; самостійне наспівування почутих мелодій; швидке і легке повторення мелодії і ритму; вміння вигадувати власні мелодії; здатність музикувати на елементарних музичних інструментах; надання переваги музичній діяльності над усіма іншими [Андрієтті, 2012: с. 140].

У процесі аналізу розділу *«Прилучаємося до музичної скарбнички»* програми виховання і навчання дітей від 2 до 7 років *«Дитина»*, було з'ясовано, що структурні частини розділу спрямовані на різнобічний музично-естетичний розвиток дитини. Задля вільного орієнтування музичними керівниками у змісті своєї роботи навчально-виховний матеріал подано сукупно для всіх вікових груп. Зміст програми спрямовано на розвиток вокальних та співацьких навичок дітей дошкільного віку, вміння виявляти настрій та емоційне забарвлення музики, формування навички музикування та слухання музики, пластичного танцювального руху тощо. Згідно цієї програми музичні керівники та вихователі також мають право самостійно добирати музичні твори, але з урахуванням їх доступності, художнього рівня та урахування вікових співацьких можливостей дітей. Однак, на практиці, на жаль, доводиться констатувати, що не всі музичні керівники та вихователі мають достатньо розвинений музичний смак і ціннісно-орієнтовану спрямованість власної педагогічної діяльності. Задля досягнення яскравості феєричного шоу на святах та розвагах дуже часто обирають музичні твори, які мають низку естетичну цінність. Зазвичай це так звана «попса» та ще й не найкращого гатунку [Проскура, 2012: с. 27].

Огляд регіональної програми розвитку дітей дошкільного віку *«Українське дошкілля»*, засвідчує, що зміст даної програми спрямований на навчально-виховну роботу з дітьми від двох до шести років та розкриває етнічні, історичні та соціокультурні особливості Західного регіону України. У кожному розділі програми подано стислі психологічні характеристики дітей окресленого віку, зміст і форми освітнього процесу, показники компетентності дітей за кожною змістовою лінією. Музична діяльність представлена у розділі *«Художньо-естетичний розвиток»*, який доповнюють художня література і образотворча діяльність. Серед видів діяльності у ранньому та молодшому дошкільному віці виокремлюють: слухання, підспівування та співи, музично-ритмічні рухи.

У середньому та старшому дошкільному віці до цих видів роботи додається ще гра на музичних інструментах. У додатках подано орієнтовний перелік музичних творів для кожного виду

діяльності з урахуванням вікової періодизації. Варто відмітити, що особливістю даної програми є базування на творах українського музичного фольклору, композиторів Галичини та досвідчених музичних керівників дошкільних навчальних закладів Львівщини [Білан, 2012: с. 174].

У комплексній програмі розвитку навчання і виховання дітей дошкільного віку «Соняшник» окреслено основні завдання розвитку, навчання та виховання дітей четвертого-шостого років життя. Дана програма базується на інтеграції наукової та народної педагогіки, педагогічної спадщини вітчизняних вчених із сучасними теоріями та державними вимогами та стандартами. Метою програми є виховання серця, душі, тіла і розуму, творчої, щасливої та успішної в житті дитини. Головним завданням програми є закладення основи здоров'я, забезпечення фізичного, духовного, морального, естетичного, емоційного та інтелектуального розвитку особистості дошкільника. Музика і співи представлені у розділі «Художньо-естетичний розвиток». Ще один розділ «Розвиток і виховання здібностей і творчості» включає розвиток «Творчості пісенній і танцювальній діяльності. Музично-дидактичні ігри внесені у розділ «Розвиток ігрових умінь та навичок». *Методи* роботи за програмою «Соняшник»: ігрові, дослідницькі, проблемно-пошукові, методи інтерактивного навчання та освітніх технологій.

Засоби реалізації щодо цілісного розвитку душі, розуму і тіла дітей дошкільного віку є: казка, гра, праця (праця рук, душі і тіла), міні-дослідження, художня література, фольклор, народознавчі матеріали [Калуська, 2013: с. 168].

Вивчаючи зміст комплексної програми «Дитина у дошкільні роки» (кер. Л. Крутій), з'ясовано, що це оновлена програма нового типу. Доопрацювання даної програми були обумовлені вимогами практики та обов'язковістю дошкільної освіти для дітей 5-річного віку, а також соціальним розвитком суспільства та психолого-педагогічної науки.

Метою програми є забезпечення повноцінного фізичного, соціального, пізнавального та естетичного розвитку особистості дитини шостого року життя, а також полегшення процесу входження у Всесвіт та розвиток внутрішніх сил та духовного потенціалу дитини. Серед завдань програми окреслено: «озброєння дитини наукою життя; формування базисних характеристик; забезпечення можливості «єдиного старту» для дітей шестирічного віку; створення єдиного освітнього середовища, що сприяє перспективності, наступності та спадкоємності між дошкільним

навчальним закладом і початковою школою» [Крутії, 2011: с. 41]. В основу програми покладено концепцію психологічного розвитку дитини, який згідно науковим дослідженням не збігається з хронологічним. Відповідно до цього виокремлено наступну психологічну періодизацію – *раннє дитинство* (перший рік життя – ранній вік, переддошкільний вік – від року до трьох років); *дошкільне дитинство* (молодший, середній, старший віки). Напрямок «Музика» представлено у розділі «Естетичний розвиток». Він спрямований на формування естетичного сприйняття довкілля дитиною раннього та переддошкільного віку, а для дітей дошкільного віку на формування естетичного ставлення до світу та розвиток музичних здібностей.

Як бачимо, зміст практично усіх нормативних документів: і Базового компоненту дошкільної освіти, і навчальних програм зорієнтований на всебічний музично-естетичний розвиток дитячої особистості. Однак неупереджене спілкування з практиками (музичними керівниками, вихователями та батьками) виявило ряд суперечностей дотримання вимог Базового компоненту дошкільної освіти, навчальних програм. Зокрема, процес музично-педагогічної роботи з дошкільниками виглядає наступним чином: 80-90% музично-освітньої роботи з дошкільниками зазвичай займає процес підготовка до численних і різноманітних за тематикою музично-театралізованих дійств, шоу, свят та розваг. Метою яких зазвичай є схвальний відгук від батьків та керівництва закладу, місцевого чи обласного методкабінету, оформлення фото-звіту за проведений захід. І як завжди поза увагою залишається сам процес підготовки до цього дійства, який характеризується рядом негативних чинників.

Діти не є артистами і задля досягнення певної сценічної майстерності музичні керівники та вихователі дуже часто змушені застосовувати метод багаторазового повторення пісні чи танцю, «проходження» сценарію, що призводить до втоми та незацікавленості дітей, нервових зривів та виснаженості всіх учасників даного дійства. Музичний освітній процес в цей період більше нагадує «дресирування» дітей, яке супроводжується звучанням занадто гучної (ще й не високого гатунку) музики та гнівними вигуками вихователями, музичних керівників.

Окрім того, у проведенні подібних «освітніх заходів» активну участь беруть в основному одні й ті ж самі діти, які вирізняються значно кращим артистизмом та розвиненістю музичних здібностей. Інша категорія дітей, яка в силу тих чи інших обставин не має такого

рівня особистісного та музичного розвитку, майже завжди залишається поза належної уваги та зайнятості у подібних дійствах.

Дана ситуація є прямим доказом неналежного виконання вимог нормативних документів дошкільної освіти. Від цього «перегину» у бік підготовки дошкільників до концертно-розважального свята (шоу) для батьків і керівництва закладу страждають всі: і діти, і музичні керівники, і вихователі.

Отже, на основі нашого дослідження ми дійшли до таких

ВИСНОВКІВ:

–В умовах новітніх перетворень у сфері освіти особливої актуальності набуває розробка ефективних методик навчання музики дітей дошкільного віку;

–Ефективність музичної освіти дошкільників потребує належного виконання вимог нормативних документів, узгодженості теорії та практики;

–Задля оптимізації системи музичного навчання дітей дошкільного віку слід обмежити кількість проведення свят і розваг у яких задіяні діти та збільшити час для проведення музичних занять і спрямувати їх в особистісно-розвивальне русло.

ЛІТЕРАТУРА

- Андрієтти, 2012* – Андрієтти О. О. Впевнений старт. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку / О. О. Андрієтти, О. П. Голубович, Т. В. Дяченко, Т. С. Ільченко та ін. – К.: Мандрівець, 2012. – 156 с.
- БКДО, 2012* – Базовий компонент дошкільної освіти / наук. кер.: Богуш А. М., дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук; авт. Кол.: Богуш А. М., Бельська Г. В., Богінч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низьковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. // Дошкільне виховання. – 2012. – №7. – С. 4-19.
- Білан, 2012* – Білан О. І. Українське дошкільня. Програма розвитку дитини дошкільного віку / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко та ін. – К.: Мандрівець, 2012. – 186 с.
- Іваненко, 2014* – Іваненко О. А. Методика формування здатності до художньо-творчої самореалізації дітей 4-5 років у процесі музичних занять у школах мистецтв: автореф. на здобуття ступені канд. пед. наук: 13.00.02 «Теорія і методика музичного навчання» / О. А. Іваненко – Київ, 2014. – 20 с.
- Калуська, 2013* – Калуська Л. В. Соняшник. Комплексна програма розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку / Л. В.Калуська. – К.: Мандрівець, 2013. – 196 с.
- Крутій, 2011* – Крутій Л. В. Дитина в дошкільні роки. Комплексна додаткова освітня програма / Л. В.Крутій. – К.: ЛПКС, 2011. – 188 с.
- Нечай, 2010* – Нечай С. Музика для інтелекту / С. Нечай // Дошкільне виховання. – 2010. – №4. – С. 4-8.

- Проскура, 2012* – Проскура О. В. Дитина. Програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років / О. В. Проскурова, Л. П. Кочина, В. У Кузьменко, Н. В. Кудикіна. – К.: Університет, 2012. – 179 с.
- Трофімченко, 2010* – Трофімченко І. Є. Розвиток музичних здібностей дітей молодшого дошкільного віку за методом «Виховання талантів» Сініті Судзукі / І. Є. Трофімченко. – Сімферополь: Видавництво «ДОЛЯ», 2010. – 76 с., іл.

REFERENCES

- Andriietti, 2012* – Andriietti O. O. Vpevnenyi start. Prohrama rozvytku ditei starshoho doshkilnoho viku / O. O. Andriietti, O. P. Holubovych, T. V. Diachenko, T. S. Ilchenko ta in. – K.: Mandrivets, 2012. – 156 s.
- BKDO, 2012* – Bazovyi komponent doshkilnoi osvity / nauk. ker.: A. M. Bohush, diisnyi chlen NAPN Ukrainy, prof., d-r ped. nauk; avt. Kol.: Bohush A. M., Bieliienka H. V., Bohinich O. L., Havrysh N. V., Dolynna O. P., Ilchenko T. S., Kovalenko O. V., Lysenko H. M., Mashovets M. A., Nyzkovska O. V., Panasiuk T. V., Pirozhenko T. O., Ponimanska T. I., Sidielnikova O. D., Shevchuk A. S., Yakymenko L. Iu. // Doshkilne vykhovannia. – 2012. – №7. – S. 4-19.
- Bilan, 2012* – Bilan O. I. Ukrainiske doshkillia. Prohrama rozvytku dytyny doshkilnoho viku / O. I. Bilan, L. M. Vozna, O. L. Maksymenko ta in. – K.: Mandrivets, 2012. – 186 s.
- Ivanenko, 2014* – Ivanenko O.A. Metodyka formuvannia zdatnosti do khudozhno-tvorchoi samorealizatsii ditei 4-5 rokiv u protsesi muzychnykh zaniat u shkolakh mystetstv: avtoref. na zdobuttia stupeni kand. ped. nauk: 13.00.02 «Teoriia i metodyka muzychnoho navchannia» / O. A. Ivanenko – Kyiv, 2014. – 20 s.
- Kaluska, 2013* – Kaluska L. V. Soniashnyk. Kompleksna prohrama rozvytku, navchannia i vykhovannia ditei doshkilnoho viku / L. V. Kaluska. – K.: Mandrivets, 2013. – 196 s.
- Krutii, 2011* – Krutii L. V. Dytyna v doshkilni roky. Kompleksna dodatкова osvitalia prohrama / L.V.Krutii. – K.: LIPS, 2011. – 188 s.
- Nechai, 2010* – Nechai S. Muzyka dlia intelektu / S. Nechai // Doshkilne vykhovannia. – 2010. – №4. – S. 4-8.
- Proskura, 2012* – Proskura O. V. Dytyna. Prohrama vykhovannia i navchannia ditei vid 2 do 7 rokiv / O. V. Proskurova, L. P. Kochyna, V. U Kuzmenko, N. V. Kudykina. – K.: Universytet, 2012. – 179 s.
- Trofimchenko, 2010* – Trofimchenko I. Ie. Rozvytok muzychnykh zdibnostei ditei molodshoho doshkilnoho viku za metodom «Vykhovannia talantiv» Sinitii Sudzuki / I. Ie. Trofimchenko. – Simferopol: Vydavnytstvo «DOLIA», 2010. – 76 s., il.

Надійшла до друку 27.06.2014.